

ΙΣΤΟΡΙΑ.— **Ὁ Λαμαρτίνος καὶ οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες, ὑπὸ Γρηγ. Κασσιμάτη ***.

Πρὸ ἑνὸς αἰῶνος, εἰς τὰς 28 Φεβρουαρίου 1869, ἀπέθνησκεν εἰς Παρισίους ὁ Alphonse - Marie - Louis de Prat de Lamartine, ὁ Λαμαρτίνος τοῦ Ἑλληνικοῦ μεταγλωττισμοῦ, μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1829.

Οἱ πολλοὶ τὸν γνωρίζουν ὥς ποιητὴν, ὁ ὁποῖος περισσότερον ἀπὸ τὰς ὥραιάς ἢ μεγαλοπνόους ἰδέας, πὺν ἐν τούτοις, παρὰ τὸ κύμα τῆς ἀρνήσεως τὸ ὁποῖον ἐσκέπασεν ἐπὶ δεκαετηρίδας τὴν ποιητικὴν του δημιουργίαν, ὅπως καὶ πολλάκις ἐντονώταται καὶ προκλητικαί διὰ τὸν στοχασμὸν καὶ αὐταί, ἄλλο ἂν ἀρέσουν εἰς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον φανατισμὸν, ἐστήριξε τὴν ποιητικὴν του δημιουργίαν εἰς τὴν ἁρμονίαν τοῦ στίχου καὶ συνέδεσεν οὕτω τὴν ποιητικὴν ἐκδήλωσιν πρὸς τὸ μουσικὸν αἶσθημα τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου.

Δὲν ἔχω τὸν χρόνον, οὔτε τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ ἀνδρός. Ἄλλαι πτυχαὶ τῆς ζωῆς του μὲ ὤθησαν εἰς τὴν σημερινήν μου ἀνακοίνωσιν. Τὸ ποιητικόν του ἔργον, ἀφοῦ προεκάλεσεν ἀρχικῶς ἀσυγκράτητον ἐνθουσιασμόν, ὑπέστη ἔπειτα τὴν σκληροτέραν, τὴν μέχρις ἐκμηδενίσεως, κριτικὴν.

Ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὸν τομέα αὐτόν, ὅπως καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους, ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου πὺν ἐπίστευσε σιγὰ - σιγὰ ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸν Σαρακηνὸν κριτὴν - μάγον Alamartine. Τοῦ ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ ὄνειροπλάνος ἀνατολίτης, ὁ ὁραματιστὴς τοῦ μέλλοντος πὺν συνεκρούετο ὅχι τὸσον πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ παρόντος, ὅσον πρὸς τὴν εἰκόνα πὺν ἐσχημάτιζαν διὰ τὴν πραγματικότητα αὐτὴν οἱ πολλοί, οἱ «στενοὶ προσκυνητάδες» τοῦ Παλαμᾶ, ἐκεῖνοι πὺν κατοχυρώνουν τὴν δόξαν ἢ τὴν καταδίκην. Καὶ προσεπάθει νὰ ἄρῃ τὴν σύγκρουσιν μὲ τὴν σύνθεσιν.

Ἄς κρατήσωμεν μόνον τὴν κρίσιν πὺν διετύπωσε διὰ τὸ ἔργον τοῦ Λαμαρτίνου ἕνας σύγχρονος κριτικὸς, ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τὸν Κλωντέλ, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς εἰς τὰ τελευταῖα του χρόνια μετέβαλε τὰς ἀρχικῶς δυσμενεῖς κρίσεις του. «Ἦτο, λέγει ὁ Poulet, προφανὴς εἰς τὸν Λαμαρτίνον ἡ διηνηκὴς ἀναζητήσις, εἰς τὸ βάθος τοῦ εἶναί του, μιᾶς μνήμης τῆς ψυχῆς, μιᾶς συνεχοῦς παρουσίας εἰς αὐτὴν ὅλων τῶν συναισθημάτων πὺν ἐδοκίμασε κάποτε, εἰς τρόπον ὥστε

* GRÉGOIRE CASSIMATIS, *Lamartine et les combattants Grecs.*

τὸ εἶναί του αὐτὸ νὰ καθίσταται ἀδιακόπως τὸ ὑποκείμενον μιᾶς πελώριας καὶ ἀνεξάντλητης συναισθηματικῆς ἀναμνήσεως».

Ὅλιγώτεροι τὸν γνωρίζουν σήμερον ὡς συγγραφέα τῆς «Ἱστορίας τῶν Γηρονδίνων», τῆς «Ἱστορίας τῆς Ρωσίας», τῆς «Ἱστορίας τῆς Τουρκίας» καὶ τῶν ἄλλων συνθέσεων. Καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι ὡς πολιτικόν, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ ἐπέδρασε καὶ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ τοῦ κόσμου, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 19οῦ αἰῶνος. Διότι ὁ αἰὼν αὐτός, τὸν ὁποῖον οἱ συντηρητικοὶ ὠνόμασαν «ἡλίθιον», ὑπῆρξεν ἡ μ ἡ τ ρ α τῆς δημιουργίας τῆς σύγχρονης κοινωνίας. Ἄν ἡ κοινωνία αὕτη ἐκουράσθῃ ἀπὸ τὴν πορείαν πρὸς τὴν ὁλοκλήρωσιν της καὶ δὲν τολμᾷ νὰ τὴν συνεχίσῃ, ἀναζητοῦσα νέας ἀλλοκότους, πολλάκις, μορφὰς διεξόδου ἢ ἀδιορθώτως προσκολλημένη εἰς τὸ ξεπερασμένον παρελθόν, τοῦτο δὲν ἀποχρωματίζει καθόλου τὴν σημασίαν τῆς διαδικασίας τῆς διαμορφώσεώς της. Ὁ ἴδιος ὁ Λαμαρτῖνος ἔγραφε :

«Ἀρᾶσει στὸν ἄνθρωπον νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν πηγὴ του. Τὸ ποτάμι δὲν ξαναγυρίζει σ' αὐτήν. Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πνεῦμα καὶ τὸ ποτάμι εἶναι στοιχεῖον τῆς φύσεως. Τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον εἶναι ἐνιαῖα διὰ τὸν Θεόν. Καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι Θεὸς μὲ τὴν σκέψιν».

Εἰς τὴν προπαρασκευήν, λοιπόν, τῆς διαμορφώσεως τῆς κοινωνίας τοῦ αἰῶνός μας ὁ Λαμαρτῖνος ἀποτελεῖ σήμαντρον διδαχῆς.

Σήμερον εἶναι εὐκόλος ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνάγκης τῆς ἀποφυγῆς τῶν ἀκροτήτων εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν. Ἐγινε κοινὴ συνείδησις ὅτι μόνον ἡ σύνθεσις σώζει. Καὶ πάλιν ὅμως! Πῶς λειτουργεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν ἡ συνείδησις αὕτη; Διότι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου καί, περαιτέρω, ἡ προβολή της εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ὠθεῖ ἀκαταγνώστως εἰς τὰς ἀντιθέσεις. Καὶ συνέπειαι αὐτῶν εἶναι αἱ ἀντιφάσεις ποὺ βλέπομεν καθ' ἡμέραν εἰς τὴν ζωὴν τῶν κοινωνιῶν.

Ἡ πολιτικὴ εἶναι ἡ ἐ π ι σ τ ῆ μ η, ἀλλὰ καὶ ἡ τ έ χ ν η τῆς ἄρσεως τῶν ἀντιφάσεων. Δὲν ἐπιτυγχάνει πάντοτε ἀμέσως. Χρειάζεται πολλάκις μακρὰ περίοδος ὑπομονητικῆς κυοφορίας. Καὶ ἡ ἀποτυχία συνδέεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀναζητοῦν ταχέως τὴν σύνθεσιν μέσφ τῶν ἀντιφάσεων. Ὁ Λαμαρτῖνος ὑπῆρξεν ἐν ἀπὸ τὰ θύματα αὐτά, κατὰ τὰς ταραχὰς τοῦ 1848, ποὺ ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Λουδοβίκου - Φιλίππου.

Ἀλλὰ τὸ 1848 ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς Εὐρώπης. Ὁ Balzac εἶπε τότε: «Ὁ Λαμαρτῖνος εἶναι ἓνας ἐμπρηστής ποὺ μετεβλήθη εἰς πυροσβέστην».

Συντετέλεσε μὲ τὴν φλογερὰν εὐγλωττίαν του εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀνήγ-

γειλε μόνος, ὑποκύπτων εἰς τὴν λαϊκὴν κραυγὴν καὶ χωρὶς συμφωνίαν μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικούς ποὺ ἐζητοῦσαν μόνον μεταρρυθμίσεις, ἀπὸ τὸν ἐξώστην τοῦ Δημοαρχείου τῶν Παρισίων, εἰς τὰς 24 Φεβρουαρίου 1848 τὸ βράδυ, ὅτι «Ἀνεκρηχύθη ἡ Δημοκρατία». Ἐλησμόνησε, τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ ἱλίγγου, τὸν ἰδικόν του ἀφορισμὸν τοῦ 1840: «Ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι τὸ καπρίτσιο τοῦ ὄχλου».

Ἄλλ' ἐτρόμαξε γρήγορα πρὸ τῶν συνεπειῶν τῆς ἐξελίξεως. Οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι πιστεύουν ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θὰ φθάσουν εἰς τὸ τέλος τῆς διαλεκτικῆς πορείας πρὸς τὴν σύνθεσιν. Καὶ συνήθως ἀπατῶνται. Τὰ πάθη κινεοῦνται ταχύτερον ἀπὸ τὴν ἱστορίαν. Καὶ τοὺς ἀφίνουν ὀπίσω. Τὰ πλήθη ἀγαποῦν νὰ τρομοκρατοῦν. Καὶ ἡ ἐκδίκησις τῶν τρομοκρατουμένων προκαλεῖ νέας ἐκρήξεις, πολὺ φοβερωτέρας καὶ διαρκεστέρας.

Ὁ Λαμαρτίνος ὑπεδαύλισε τὴν Ἐπανάστασιν, ἀλλὰ ἐπροτίμησε τὴν ἐθνικὴν σημαίαν ἀπὸ τὴν ἐρυθράν. Ποιητής, ὠθεῖ πρὸς τὸν κατακλυσμὸν, ἀλλά, πολιτικός, προσπαθεῖ νὰ συμμαζέψῃ τὰ κομμάτια μιᾶς κοινωνίας ποὺ συνετέλεσε καὶ αὐτὸς νὰ καταστραφῇ.

Ἀπέναντί του ὁ Λουδοβίκος - Φίλιππος καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς του François Guizot, ἄλλο μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1836 ποὺ ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς προηγουμένως τὴν ἰδίαν πορείαν μέσω τῶν ἀντιφάσεων τῆς ἐποχῆς του, προτιμοῦν τὴν ἀντίθετον τακτικὴν. Καὶ ναυαγοῦν καὶ αὐτοί. Ἄλλ' ὁ Λαμαρτίνος συνεσώρευσε ὅλας τὰς εὐθύνas — τὰς εὐθύνas ποὺ δὲν εἶχε — εἰς τὴν κεφαλὴν του. Ἡ κατάστασις ἐξετραχύνθη πρὸς τὰ ἄκρα. Καὶ ἡ ἐφήμερος δόξα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶχεν ἐν τούτοις δίκαιον, ἐκτὸς ὅμως τόπου καὶ χρόνου, κατέρρευσεν ὀριστικῶς. Εἶχε δίκαιον κηρύσσων τὴν ἰσότητά τῶν φυλῶν καὶ τὴν χειραφέτησιν τῶν μαύρων, εἶχε δίκαιον προβλέπων καὶ εὐχόμενος τὴν ἴδρυσιν Ἰσραηλινῆς ἐστίας εἰς τὴν Παλαιστίνην. Εἶχε δίκαιον ὑποστηρίζων τὴν δημιουργίαν τῶν σιδηροδρόμων, ἐνῶ ὁ «ρεαλιστὴς» Θιέρσος τοὺς ἐχαρκτηρίζεε ὡς θερμάστρες μὲ καπνὸν καὶ ὡς παιγνίδια διὰ τοὺς Παριζιάνους, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῆς πρώτης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ποὺ ἐγένεν, εἰς τὴν Ὁρλεάνην καὶ τὴν Τούρ, οἱ κάτοικοι ἐξηγέρθησαν ἔνοπλοι διὰ νὰ μὴ περάσῃ ἀπὸ τὰς πόλεις των ἡ γραμμή — σήμερον ἀκόμη ὑπάρχει παρακαμπτήριος. Εἶχε δίκαιον καθήμενος μόνος εἰς τὰ ἀπώτερα ἔδρανα εἰς τὸ βᾶθος — ἢ μᾶλλον εἰς τὸ ὕψος — τῆς Βουλῆς, Je vais siéger au plafond, ἔλεγε ὁ ἴδιος. Εἶχε δίκαιον ἰδρύων τὸ 1836 τὸ «Κοινωνικὸν Κόμμα» καὶ λέγων τὸ 1838 εἰς τὴν Βουλὴν, ὅτι δὲν ἡμπορεῖ ἡ ἱστορία νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἔλθουν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν «αἱ γενεαὶ ποὺ μεγαλώνουν πίσω ἀπὸ ἡμᾶς». Εἶχε δίκαιον μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τῆς τυραννίας, τῆς ἐλευθερίας, κόρης τοῦ Θεοῦ,

πού κάνει τοὺς λαοὺς, λαοὺς καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἄνθρωπον, ὅπως λέγει. Εἶχε δίκαιον καθιερώων τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν καὶ ἐπιταχύνων τὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν ὡς Παντοδύναμος Ὑπουργὸς τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως. Εἶχε δίκαιον ὅταν, τὸ 1841, μὲ τὴν «Μασσαλιώτιδα τῆς Εἰρήνης» ἠγείρετο ὑπεράνω τῶν ὑπερβολῶν τοῦ δόγματος τῶν ἐθνικοτήτων πού κατεκερμάτιζε τὴν Εὐρώπην, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, μὲ τὰς προκαταλήψεις καὶ τὰ σύνορα. Εἶχε δίκαιον, πρὸ παντός, πιστεύων εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ὅταν ἀκόμη αὕτη ἐκλυδωνίζετο ἀπὸ τὰς ὑπερβολὰς τῆς. Καὶ ὅταν ὑπέκυπτεν εἰς αὐτὰς καὶ ὅταν ἐξηφανίζετο ἀπὸ τὴν πολιτικὴν σκηνὴν προσπαθῶν νὰ τὰς χαλιναγωγῇ, χωρὶς νὰ θυσιάσῃ τὴν «Κόρην τοῦ Θεοῦ». Ἰδίως τότε...

Ἄλλ' ὁ μὲν Θιέρσος, μέλος καὶ αὐτὸς τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1833, ἐπέζησε τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ' καὶ ἐθεμελίωσε τὴν Τρίτην Δημοκρατίαν πού ἐπιζῇ εἰς τὴν οὐσίαν μέχρι σήμερον, ὁ δὲ Λαμαρτῖνος πού ἀνεκήρυξε τὴν θνησιγενῆ Δευτέραν Δημοκρατίαν τοῦ 1848, ἀπέθανε τὸ 1869 σχεδὸν ἄγνωστος, συντηρούμενος εἰς τὰ τέλη τοῦ βίου του ἀπὸ τὴν μικρὰν σύνταξιν πού τοῦ ἐχορήγησεν ὁ Αὐτοκράτωρ, μὲ τὸν ὅποιον εἶχε συναγωνισθῇ εἰς τὴν διεκδίκησιν τοῦ ἀξιώματος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1848, λαβὼν αὐτός, ὁ χθὲς παντοδύναμος, 7.900 ψήφους ἔναντι τῶν 5 1/2 ἑκατομ. τοῦ Ναπολέοντος, τοῦ ἀνερχομένου «Χαρismaticοῦ Ἡγέτου», καὶ τῶν 1 1/2 ἑκατομ. τοῦ καταστείλαντος τὴν προλεταριακὴν ἐξέγερσιν τοῦ Ἰουνίου Στρατηγοῦ Καβαινιάκ.

Ὁ Λαμαρτῖνος κατηγορήθη ὅτι ὑπῆρξε homo duplex, μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐπίστευσε καὶ εἰς τὴν Ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὴν τάξιν. Homo duplex ἦτο, ὅχι ὅμως δι' αὐτό. Αἱ δύο αὐταὶ πίστεις ὑπάρχουν εἰς κάθε ἄνθρωπον ἄξιον τοῦ ὀνόματός του. Ἡ σύνθεσις ὅμως τῶν δύο στοιχείων, τοῦ ἀπολλωνίου καὶ τοῦ διονυσιακοῦ, εἶναι δύσκολος καὶ κυβερνᾶται πολλάκις ἀπὸ τὴν τύχην.

Σὰν νὰ εἶχε τὸ προαίσθημα πὼς δὲν θὰ εἶχε μαζύ του τὴν τύχην αὐτήν, ἔγραψε τὸ 1827 ὁ Λαμαρτῖνος τὴν «Ὠδὴν διὰ τὴν Ἀχαριστίαν τῶν λαῶν»:

Tel est donc le sort, ô nature
Que tu gardes a tes favoris.
De tout temps l'outrage et l'injure
Sont le pain dont tu les nourris !

Homo duplex ἦτο ὁ Λαμαρτῖνος, διότι ἦτο καὶ ποιητὴς καὶ πολιτικός. Καὶ ἡ σύνθεσις τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων ἐξαρτᾶται ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ τὰς περιστάσεις. Καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι ἡ ἐπιτυχία εἰς τὸν ἓνα τομέα

τὸν ἐμποδίζει νὰ ἐπιτύχη εἰς τὸν ἄλλον. Καὶ νὰ ἐπιθυμῇ μὲ μεγαλυτέραν σφοδρότητα τὸ στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέτυχε, διὰ τὸ ὁποῖον ὅμως ἐνόμισε πρὸς στιγμήν ὅτι εἶχε πράγματι κληθῇ, διότι ἐγεύθη τὴν ἐφήμερον δόξαν του. «Ἦθελα νὰ μὴ γνωρίζω γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν», ἐξεργάγη εἰς τὸ τέλος ὁ ἴδιος. Εἶχεν ἤδη εἶπει: «Πληρώνω τὴν κούφια δόξα τῆς νεότητός μου μὲ τὴν ταπείνωσιν τῶν γηρατειῶν μου!» Καὶ ἀκόμη: «Τί ἀξίζει ἓνας ἄνθρωπος ποὺ στὴν ζωὴ του ἀπασχολήθη μὲ τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποιητικῶν του ὀνειρῶν, ἐνῶ οἱ σύγχρονοί του ἠγωνίζοντο τὸν μεγάλον ἀγῶνα τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ;» Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν ἡννόει ὁ Λαμαρτῖνος μὲ τὸ ξέσπασμα αὐτὸ ὅτι εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιτυχάνουν μόνον οἱ μὴ γνωρίζοντες γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν . . .

Ἐλπίζω ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐξηγοῦν, διατὶ ἐτόλμησε νὰ ἀναμνησθῇ τοῦ Λαμαρτίνου, ἐπ' ἀφορμῇ τῆς ἑκατονταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου του, μέλος τῆς Ἀκαδημίας, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν καὶ ὄχι εἰς τὴν τάξιν τῶν Γραμμάτων. Καὶ ἀκόμη, ὅτι ἐπιτρέπουν νὰ συγχωρηθῇ τὸ τόλμημα.

Ὑπάρχει, ὅμως, καὶ τρίτον χαρακτηριστικὸν τοῦ Λαμαρτίνου, πού, κυρίως αὐτό, δικαιολογεῖ τὴν σημερινήν μου ἀνακοίνωσιν.

Ἡ Ἐθνεγεροσία τοῦ 1821 προεκάλεσεν εἰς τὸν Κόσμον δλόκληρον καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Γαλλίαν ἐκδηλώσεις θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον Ἔθνος, ἰδίως ἀφ' ἧς ἐσυνειδητοποιήθη ὁ κίνδυνος τῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων, τὸ 1824, διότι διὰ τὸν προηγούμενον χρόνον πολλὰ περίεργα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθοῦν. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι περισσότερον εὐαίσθητοι εἰς τὴν συμφορὰν τοῦ ἄλλου παρὰ εἰς τὸν ἡρωϊσμόν του.

Ὁ Λαμαρτῖνος δὲν ἠκολούθησεν ἐξ ἀρχῆς τὸν χορὸν τῶν ἐκδηλώσεων τῶν Γάλλων διανοουμένων «ἀντιτάσσων τὴν σιωπὴν εἰς τὴν συγκίνησιν τῶν Γάλλων ποιητῶν, ὅλων ντυμένων στὰ μαῦρα, μετὰ τὸν διαγραφόμενον ἀπὸ τὸν Ἱμπραὴμ κίνδυνον», ὅπως ἐλέχθη. Καὶ ὁ φίλος του Claude-Louis Grandperret τοῦ ἔγραφε ἐπιτιμητικῶς: *Toi seul tu n'as rien dit!*

Εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιτίμησιν ἀπάντησις ἦτο, τὸν Αὐγόνστιον τοῦ 1826, ἡ «Ἐπικλήσις διὰ τοὺς Ἑλληνας» (*Invocation pour les Grecs*).

Τὸ Μεσολόγγι εἶχε πέσει στὰς 22 Ἀπριλίου. Τὸ μεγάλο κακὸ ποὺ προέβλεπαν ὅλοι, συνετελεῖτο σιγὰ-σιγὰ. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἱμπραὴμ, ὠργανωμένος ἀπὸ προηγουμένως ἀπὸ τοὺς Γάλλους, ἐφαίνετο κατὰ τὴν κρίσιν τῶν οὐδετέρων παρατηρητῶν ὅτι ἐξεπέρασε τὰς ἀρχικὰς του δυσκολίας καὶ θὰ ἐτερμάτιζε τὴν ἑλληνικὴν κρίσιν ποὺ ἐκινδύνευε νὰ προκαλέσῃ παγκόσμιον ἀνάφλεξιν.

Πάντοτε συμβαίνουν τὰ ἴδια εἰς τὸν πλανήτην.

᾽Όνομα μόνον ἀλλάζουν.

᾽Ο Λαμαρτῖνος ἦτο διπλωμάτης ἐν ἐνεργείᾳ. Πρῶτος γραμματεὺς τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὅταν συνέθεσε τὸ πέμπτον ἄσμα τοῦ Harold, συνεχίζων τὴν φαντασμαγορίαν τοῦ Βύρωνος. Εἶχεν ἤδη μονομαχήσει μὲ τὸν συνταγματάρχην Pere, διότι ἀπέδωσεν εἰς τὸν Βύρωνα στίχους ὑβριστικούς διὰ τὴν Ἱταλίαν καὶ φιλικούς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Je vais chercher ailleurs (pardonne, ombre romaine !)
des hommes et non pas de la poussière humaine.

᾽Ητο δὲ ὕμνος πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα τὸ ἔργον του...

Προφανῶς ὅμως δὲν ἤθελε νὰ συγκρουσθῇ μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος του. Εἶναι σύνηθες τὸ φαινόμενον. Ἡ ὑπηρεσιακὴ ιδιότης καλύπτει συχνὰ τὴν ραστώνην μας, χωρὶς νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ νὰ κατηγορῶμεν τοὺς ἄλλους, διότι πρᾶτουν ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ ἡμεῖς...

᾽Υπάρχει ὅμως καὶ κάτι ἄλλο. ᾽Ο Λαμαρτῖνος εἶχε δεσμοὺς μὲ τὸν Μαχμουτ τὸν Β'. Καὶ ὅλον ἐν καὶ περισσότερον ἐθέλεγτο ἀπὸ τὴν «σαρακηνήν» καταγωγὴν του.

᾽Επίστευεν, ὅπως ἀπέδειξεν ἔπειτα, ὅταν, ἐλεύθερος πλέον διότι παρητήθη μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1830, παραμείνας πιστὸς εἰς τὸν Πρεσβυγενῆ Κλάδον τῶν Βουρβόνων, κατεπολέμησε τὴν Γαλλικὴν πολιτικὴν τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἀνταρσίας τοῦ Μωχάμετ ᾽Αλη καὶ τοῦ Ἰμπραήμ πιστεύων εἰς τὴν χρησιμότητα τῆς ᾽Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Αὕτῃ ἡ ἰδίᾳ ἀντίληψις τὸν ὠδήγησε κατόπιν εἰς τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὴν διόγκωσιν τῆς σημασίας τῆς Αὐτοκρατορίας της. Μόνον ποὺ τότε καὶ ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ ἦτο σύμφωνος, διότι ἐνεφανίσθη ὁ Ρωσικὸς κίνδυνος. Καὶ τὸν ὠδήγησεν ἀκόμη εἰς τὴν κατάκρισιν τῆς Ἑλλάδος, ὅταν αὕτη ἤρχισε νὰ στρέφεται πρὸς τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν κατὰ τὴν συνταγματικὴν Βασιλείαν τοῦ ᾽Οθωνος, πρᾶγμα ποὺ ὠδήγησεν μὲν εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ πρώτου μας Βασιλέως, ἀλλὰ δὲν ἠμπόδισε τὸν διάδοχόν του, τὸν ἐκλεκτὸν τῆς Δύσεως Γεώργιον τὸν Α', νὰ στραφῇ ταχύτατα πρὸς τὴν ἰδίαν πολιτικὴν. Ἡ Δύσις, δυστυχῶς, κουράζει ταχέως τὴν πίστιν τῶν φίλων της. Ἡ Ἀνατολὴ εἶναι μακρὰν καὶ θέλγει μὲ τὸ μυστήριον τῆς προσδοκίας. Ἔως ὅτου ἔρχεται καὶ αὐτῆς ἡ σειρὰ νὰ ἀπογοητεύσῃ.

Παρὰ τὰς ψυχολογικὰς καὶ πολιτικὰς αὐτὰς καταβολὰς του, ὁ Λαμαρτῖνος, μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου, ἐξεργάγη.

᾽Ας ἐνθυμηθῶμεν, διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ πρᾶγμα περισσότερον, τί εἴπομεν

άνωτέρω διὰ τὴν ποίησίν του καὶ τὴν πολιτικὴν του δραῖσιν, διὰ τὴν ὑποσυνείδητον προσπάθειάν του νὰ συνθέσῃ τὰς ἀντιθέσεις τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὰς ἀντιθέσεις τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου. Καὶ ἡ σύνθεσις φωτίζεται τὸ 1826 σκληρότατα μὲ τὸ ἐκτυφλωτικὸν φῶς τοῦ δικαίου τῶν Ἑλλήνων, ποὺ χρωματίζεται καὶ μὲ τὴν παράλληλον ὄψιν του, τὴν ὄψιν τῆς ἀδικίας ποὺ δείχνει ἀνάγλυφον ὁ χαμός τους.

Ἡ Ἐπικλησις αὐτὴ ἔχει ἰδιοτυπίαν. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἔπαινος πρὸς τοὺς ἥρωας. Οὔτε κραυγὴ ὀδύνης. Οὔτε διαμαρτυρία κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ποὺ δὲν ὑποστηρίζουν τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ὀχυρούμενοι ὅπισθεν τῆς ἀρχῆς τῆς οὐδετερότητος βοηθοῦν πράγματι τοὺς τυράννους των. Οὔτε ἀνάμνησις τοῦ ἀρχαίου κλέους. Πάντα ταῦτα ὑπάρχουν εἰς τὸ περίφημον «Ὑπόμνημα διὰ τὴν Ἑλλάδα» τοῦ Σατωβριάνδου, μὲ τὸν ὁποῖον τόσα κοινὰ σημεῖα ἔχει ὁ Λαμαρτῖνος. Καὶ ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ποιήματα τοῦ Λαμαρτίνου, ὅπως εἰς τὸν «Θάνατον τοῦ Σωκράτους», εἰς τὴν «Σαπφώ» καὶ εἰς τὴν συνέχισιν τοῦ «Child Harold» τοῦ Βύρωνος, ποὺ εἶδομεν. Εἶναι ἡ ὠδὴ τοῦ Λαμαρτίνου ἔκρηξις θυμοῦ κατὰ τῆς Μοίρας. Εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὴν σύγχρονόν της προσφορὰν του εἰς τοὺς «Χριστιανοὺς τῆς δοκιμασίας», βλάσφημος πρόκλησις πρὸς τὸν Θεόν.

Εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ζωῆς του ὁ Λαμαρτῖνος κλυδωνίζεται εἰς τὴν θρησκευτικὴν του πίστιν. Ὅπως καὶ εἰς ὅλας τὰς πίστεις του. Καὶ ὁ κλυδωνισμὸς θὰ συνεχισθῇ ἐπὶ πολὺ, μέχρις ἴσως τοῦ θανάτου του. Γράφων μεταξὺ 1840 καὶ 1847 τὴν «Ἱστορίαν τῶν Γηρονδίνων» προσεδόκα νὰ διδάξῃ τοὺς συγχρόνους του μὲ βάσιν τὰ προβλήματα ποὺ ἐδημιούργησεν ἡ μεγάλη Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. Βλέπων ἐπερχομένην τὴν νέαν Ἐπανάστασιν, τὴν θέλει ἰδίαν μὲ ἐκείνην, ἀλλὰ νὰ σταματᾷ εἰς τὸ 1793!

Ὁ κλυδωνισμὸς ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 1821, τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης, τῆς τυφλῆς πίστεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Βασιλέα. Σχεδιάζει τότε νὰ γράψῃ «Τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῶν μεταμορφώσεων της διὰ μέσου τῶν διαδοχικῶν ὑπάρξεων καὶ δοκιμασιῶν ἀπὸ τοῦ μηδενὸς μέχρι τῆς συγκεντρώσεως εἰς τὸν παγκόσμιον πυρῆνα, τὸν Θεόν...». Τὸ 1825 ἤδη ὁ «Θάνατος τοῦ Βύρωνος», ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῇ ἡ συνέχισις τοῦ «Child Harold», δείχνει τὰς ἀμφιβολίας του. Τὰς διακρίνομεν τὸ 1829 εἰς τὸν «Ὑμνον πρὸς τὸν Θάνατον» καὶ τὸν «Ὑμνον πρὸς τὸν Χριστόν». Καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰ περιλάλητα «Novissima verba», εἰς τὰ ὁποῖα, γραμμένα σὰν τελευταία θέλησις μίαν νύκτα πυρετοῦ, καταλήγει, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, στὸ «Ὡσαννά», διότι δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἀμαρτωλὸς διὰ νὰ καταλήξῃ στὴν «κατάρα», ποὺ εἶναι ἡ τελευταία λέξις

τῆς ἀνθρωπίνης εὐαισθησίας, οὔτε ἀρκετὰ ἐνάρετος διὰ νὰ διαλέξῃ τὴν «ὑποταγὴν» ποὺ εἶναι τὸ καταστάλαγμα τῆς ἀρετῆς!

Μήπως εἰς τὰ 1833 δὲν ἐξομολογεῖται ὅτι ἐπιχειρεῖ τὸ ταξίδιον πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν πίστιν του; Ἀντὶ ὅμως τῆς πίστεως ἐπανε-
φερε τὴν σορὸν τῆς ἀγαπημένης του κόρης Ἰουλίας ποὺ ἀπέθανε εἰς τὴν Βηρυτ-
τόν. Καὶ κάτι περισσότερον. Τὸν προσανατολισμόν του πρὸς τὸν ἀνατολικὸν παν-
θεισμόν ποὺ ἐπιτρέπει τὸ Ἰσλάμ. Ἡ «Ἱστορία τῆς Τουρκίας», ποὺ ἔγραψεν ἀργό-
τερον, αὐτοῦ τοῦ προσανατολισμοῦ, συντιθεμένου μὲ τὴν πολιτικὴν κρίσιν περὶ τῆς
χρησιμότητος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τὸν φόβον τῆς Ρωσίας καὶ τὴν
ἀνάμνησιν τοῦ Alamartine, εἶναι τὸ προϊόν. Αὕτῃ ὅμως εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἱστο-
ρία. Ἡ «Invocation pour les Grecs» παραμένει.

Καὶ εἶναι συγκλονιστικὸν κείμενον πού, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὰς καταβολάς
του καὶ ἀπὸ τὴν γενικωτέραν σημασίαν του, δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ἀπὸ τοὺς
Ἕλληνας.

Eh! quoi! La terre a des martyrs
Et le ciel n'a plus de miracles?
Cependant tout un peuple a crié «sauve-moi;
Nous tombons en ton nom, nous périssons pour toi!»

Et que disent, Seigneur, ces nations armées
Contre ce nom sacré que tu ne renies pas?
«Tu n'es plus le Dieu des armées!
Tu n'es plus le Dieu des combats!»

R É S U M É

Il y a un siècle, le 28 février 1869 mourait à Paris Alfonse-Marie-
Louis de Prat de Lamartine, membre de l'Académie Française depuis 1829.

Lamartine est connu en Grèce surtout en tant que poète. Quoiqu'
vers la fin du XIXe siècle son œuvre a été contestée partout, même en
Grèce.

Encore moins Lamartine est connu comme historien et très peu
comme homme politique. Pourtant en tant qu'homme politique, il a
joué un rôle prépondérant dans la formation et l'évolution de la situation
politique en France et, même plus, en Europe depuis la Révolution de

1848 qu'il a conduit au commencement pour la laisser dénaturer en anarchie et preparer ainsi le lit de l'Empire.

Lamartine n'a pas su envisager scientifiquement la vie politique. La politique n'est pas hélas ! seulement un art. Elle est aussi, elle est surtout une science. La science de la synthèse des contradictions que produisent les antinomies de la vie. Lamartine a été plutôt un prophète du monde du XXe siècle qu'un homme d'État du XIXe. Mais un prophète qui n'a pas voulu ou n'a pas pu se concilier avec son époque. «Je vais siéger au plafond» était le cri désespéré de sa solitude à la Chambre dès le commencement de sa carrière politique.

Lamartine a été un critique acerbe de la politique du royaume de Grèce après 1840. Il avait peur de la Russie et il misait sur l'Empire Ottomane pour contenir la poussée moscovite. Mais pendant le soulèvement national des Grecs il était comme Chateaubriand, à leurs cotés.

Lamartine était un homo duplex. Comme tout homme ouvert aux courants de son époque. Il était non seulement parce qu'il voulait en même temps l'ordre et le progrès. Mais aussi parce qu'il était un intellectuel en même temps qu'un homme d'État. Et la synthèse est hélas ! parfois très difficile.

Il a été un prophète incompris. Et qui n'a pas lui-même voulu ou pu comprendre. C'est par un pressentiment qu'il a écrit en 1827 «l'Ode à l'ingratitude des peuples» :

Tel est donc le sort, ô nature
Que tu gardes a tes favoris.
De tout temps l'outrage et l'injure
Sont le pain dont tu les nourris !

La nature genereuse et la formation classique de Lamartine l'a poussé du côté des Grecs. Malgré un sentiment caché pour les Orientaux. Il se croyait Sarrazin d'origine, descendant du juge-mage Alamartine.

Mais peu à peu il a été submergé par le flot d'indignation générale contre les atrocités d'Imbrahim et stimulé par le sacrifice de Byron à Missolongi. À la suite il a composé à Florence le cinquième chant de Harold qui était un éloge pour la Grèce. Il est allé même plus loin. Il s'est revolté contre l'indifference de l'Occident officiel. Éloigné déjà du

christianisme il se revoltait contre Dieu à cause des mésaventures des Grecs dans «l'Invocation pour les Grecs».

Eh! quoi! La terre a des martyrs
Et le ciel n'a plus de miracles?
Cependant tout un peuple a crié «sauve-moi;
Nous tombons en ton nom, nous périssons pour toi!»

Et que disent, Seigneur, ces nations armées
Contre ce nom sacré que tu ne renies pas?
«Tu n'es plus le Dieu des armées!
Tu n'es plus le Dieu des combats!»